

Η θυματοποίηση των μεταναστών/τριών ως περίπτωση κανονικοποίησης του ρατσισμού: Μια κριτική ανάλυση πολιτικών και μιντιακών αφηγήσεων

Ειρήνη Σκούρα

Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Το άρθρο εξετάζει πώς αφηγήσεις που κυκλοφορούν στον ελληνικό πολιτικό και μιντιακό λόγο συμβάλλουν στην κανονικοποίηση ρατσιστικών αναπαραστάσεων θυματοποίησης των μεταναστών/τριών. Αξιοποιώντας το μοντέλο της *λογοθετικής μεταβολής* (Krzyżanowski 2020) και την προσέγγιση της *αφήγησης ως πρακτικής* (De Fina 2020), η ανάλυση αναδεικνύει ότι στις υπό μελέτη αφηγήσεις οι μετανάστες/τριες κατασκευάζονται επανειλημμένα ως ευάλωτα, εξαρτημένα και «υποδειγματικά» συμμορφωμένα υποκείμενα ένταξης. Οι αφηγηματικές αυτές κατασκευές συγκροτούν έναν διακειμενικά παγιωμένο τρόπο αναπαράστασης των μεταναστών/τριών που στηρίζεται στην ενεργοποίηση και διάδοση υπόρρητων μορφών ρατσισμού διαμορφώνοντας τα όρια για το ποιες μεταναστευτικές εμπειρίες θεωρούνται «άξιες» ορατότητας και κοινωνικής αποδοχής.

Λέξεις-κλειδιά: *κανονικοποίηση, ρατσισμός, θυματοποίηση, μεταναστευτικές αφηγήσεις*

1. Εισαγωγή¹

Ο δημόσιος λόγος για τη μετανάστευση στις σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζεται από αμφισημίες και ρευστά νοήματα, τα οποία συχνά επιτρέπουν την διείσδυση υπόρρητων μορφών ρατσισμού ακόμη και σε κείμενα που εμφανίζονται ως αντιρατσιστικά (Αρχάκης κ.ά. 2023). Ένας ιδιαίτερα διαδεδομένος τρόπος παρουσίασης των μεταναστών/τριών στις δημόσιες αφηγήσεις τους/τις τοποθετεί στη θέση του ευάλωτου και εξαρτημένου από την πλειονοτική φροντίδα θύματος. Παρότι τέτοιες αναπαραστάσεις συνήθως

¹ Η ερευνητική εργασία υποστηρίχτηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της «5ης Προκήρυξης ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για Υποψήφιους/ες Διδάκτορες» (Αριθμός Υποτροφίας:19141)

φαίνεται να αποσκοπούν στη δημιουργία ενσυναίσθησης και στην ενίσχυση της κοινωνικής αποδοχής των μεταναστευτικών πληθυσμών, συχνά δεν κατορθώνουν να απεμπλακούν από την αναπαραγωγή ρατσιστικών και υποτιμητικών αντιλήψεων σε βάρος των μεταναστών/τριών (βλ. ενδ. Chouliaraki & Georgiou 2022).

Το παρόν άρθρο διερευνά τους τρόπους μέσω των οποίων πολιτικές και μιντιακές αφηγήσεις που εμφανίζονται ως αντιρατσιστικές μπορούν ταυτόχρονα να ενεργοποιούν, να διαδίδουν και να κανονικοποιούν υπόρρητες ρατσιστικές αναπαραστάσεις θυματοποίησης, καθιστώντας τες κοινωνικά αποδεκτές. Ειδικότερα, αναλύονται αφηγήσεις ενσωματωμένες σε: (α) κοινοβουλευτικές ομιλίες, (β) ειδησεογραφικά ρεπορτάζ, (γ) αναρτήσεις οργανώσεων υπεράσπισης μεταναστών/τριών.

Ως μεθοδολογικά εργαλεία αξιοποιούνται συνδυαστικά το μοντέλο της *λογοθετικής μεταβολής* (discursive shift, Krzyżanowski 2020) και η προσέγγιση της *αφήγησης ως πρακτικής* (narrative-as-practice, De Fina 2020). Εξετάζοντας τη δομή και τις συνθήκες παραγωγής/πρόσληψης των αφηγήσεων, η ανάλυση αποκαλύπτει ότι τα υπό εξέταση κείμενα συγκροτούν μια διακειμενική αλυσίδα που κανονικοποιεί υπόρρητες μορφές ρατσισμού, παρουσιάζοντας τις ρατσιστικές αντιλήψεις θυματοποίησης των μεταναστών/τριών ως φαινομενικά αντιρατσιστικές αφηγήσεις αλληλεγγύης.

Το άρθρο διαρθρώνεται ως εξής: η ενότητα 2 περιγράφει τη διαδικασία κανονικοποίησης του ρατσισμού και τη συσχέτισή της με τη θυματοποίηση των μεταναστών/τριών. Η ενότητα 3 παρουσιάζει τα δεδομένα της έρευνας και το μεθοδολογικό πλαίσιο ανάλυσής τους. Στην ενότητα 4 αναπτύσσεται η ανάλυση των κειμένων, εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο οι ρατσιστικές αναπαραστάσεις θυματοποίησης ενεργοποιούνται μέσω της αφηγηματικής δομής (4.1), διαδίδονται μέσω των συνθηκών παραγωγής/πρόσληψης των αφηγήσεων (4.2) και κανονικοποιούνται μέσω της διακειμενικότητας (4.3). Η Ενότητα 5 περιλαμβάνει τα συμπεράσματα της ανάλυσης.

2. Κανονικοποίηση, (ρευστός) ρατσισμός και θυματοποίηση των μεταναστών/τριών

Η αναζωπύρωση ακροδεξιών και ξενοφοβικών αντιλήψεων στις σύγχρονες κοινωνίες καταδεικνύει την ισχυρή, αλλά και μεταβαλλόμενη, παρουσία του ρατσιστικού λόγου. Η έννοια *λόγος* (discourse) αναφέρεται σε νοηματικά παγιωμένες αναπαραστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας κατασκευασμένες υπό συγκεκριμένη οπτική (Fairclough 2003). Ο ρατσιστικός λόγος στηρίζεται σε πρακτικές διακρίσεων και σχέσεις κατάχρησης

της εξουσίας που καταλήγουν στον στιγματισμό των μεταναστευτικών πληθυσμών (van Dijk 2008, Αρχάκης 2020). Οι μετανάστες/τριες παρουσιάζονται δηλαδή συχνά ως κίνδυνος και ως απειλή, με αποτέλεσμα να νομιμοποιούνται αυταρχικές πολιτικές εκδίωξης ή αποκλεισμού τους (Rheindorf & Wodak 2019, Krzyżanowski 2020, Wodak 2022, Ekström et al. 2023).

Από την άλλη μεριά, οι κοινωνιοπολιτισμικές ανισότητες και η εκδήλωση ακραίων περιστατικών ρατσιστικής βίας ενισχύουν τη διάδοση του αντιρατσιστικού λόγου, ο οποίος προωθεί την αμφισβήτηση ή/και την εξάλειψη του ρατσισμού και την ισότιμη αλληλεπίδραση των ατόμων (Anthias & Lloyd 2002). Ωστόσο, ακόμη και σε αντιρατσιστικά (περι)κείμενα ο ρατσιστικός λόγος κατορθώνει συχνά να παρεισφρέει με υπόρρητους τρόπους, παράγοντας αμφισημίες που τον καθιστούν δυσδιάκριτο (Αρχάκης κ.ά. 2023). Η ανάδυση και η κυκλοφορία τέτοιων υπόρρητων μορφών ρατσισμού συνδέεται στενά με τη διαδικασία της *κανονικοποίησης* (normalisation), μέσω της οποίας ο ρατσιστικός λόγος σταδιακά εδραιώνεται στη δημόσια σφαίρα ως κοινή λογική. Όπως υποστηρίζει ο Krzyżanowski (2020), η κανονικοποίηση συντελείται στο πλαίσιο μιας ευρύτερης *λογοθετικής μεταβολής* (discursive shift), κατά την οποία ο ρατσιστικός λόγος ενεργοποιείται σε συγκεκριμένους τομείς της δημόσιας σφαίρας, διαχέεται σε περισσότερα κοινωνικά και επικοινωνιακά πλαίσια και καταλήγει να συνυπάρχει ακόμα και με τοποθετήσεις που φαίνονται λογικές, αποδεκτές, ανθρωπιστικές ή και αντιρατσιστικές (βλ. αναλυτικότερα ενότητα 3).

Η συνύπαρξη ρατσιστικών και αντιρατσιστικών στοιχείων στα ίδια (περι)κείμενα οδηγεί στην ανάδυση ενός νέου, υπόρρητου είδους ρατσισμού, του *ρευστού ρατσισμού* (liquid racism, Weaver 2016, Αρχάκης κ.ά. 2023). Πρόκειται για έναν ρατσισμό που έχει την ικανότητα να κυκλοφορεί χωρίς να φέρει «σκληρά» και ακραία χαρακτηριστικά, καθώς δεν προωθεί ρητά τον αποκλεισμό ή την εξάλειψη των διαφορετικών Άλλων. Ο ρευστός ρατσισμός υποστηρίζει την ανοχή, την αποδοχή, την ένταξη των μεταναστών/τριών, υπό τον όρο, ωστόσο, ότι παρουσιάζονται ως ευάλωτα θύματα που αξίζουν ανθρωπιστική φροντίδα ή/και ως «υποδειγματικά» πρόθυμοι/ες να υιοθετήσουν τις κυρίαρχες πλειονοτικές αξίες και να «ανταποδώσουν» στην πλειονοτική κοινωνία τη βοήθεια που έλαβαν. Αυτές οι αναπαραστάσεις αποτελούν έμμεσες αλλά εξίσου επικίνδυνες μορφές ρατσισμού, καθώς διαιωνίζουν τις ανισότητες μεταξύ πλειονοτικών και μεταναστευτικών ομάδων προβάλλοντας την πολιτισμική «κατωτερότητα» και «ασυμβατότητα» των Άλλων έναντι των κυρίαρχων αξιών (Αρχάκης κ.ά. 2023).

Σύγχρονες έρευνες δείχνουν ότι ειδικά η παρουσίαση των μεταναστών/τριών ως ευάλωτων και πασχόντων θυμάτων κυριαρχεί στις περισσότερες μιντιακές μεταναστευτικές αφηγήσεις (Banulescu-Bogdan 2022, Chouliaraki & Georgiou 2022, McCann et al. 2023). Η επαναλαμβανόμενη έμφαση σε εμπειρίες πολέμου, βίας, εξαθλίωσης και απώλειας ενεργοποιεί την ενσυναίσθηση του κοινού, αλλά ταυτόχρονα τοποθετεί στερεοτυπικά τους/τις μετανάστες/τριες στη θέση του/της μόνιμα «εξαρτημένου/ης» Άλλου/ης. Με αυτό τον τρόπο, συγκροτείται μια πατερναλιστική σχέση ανάμεσα σε «ισχυρούς/ές» πλειονοτικούς/ές και «ανίσχυρους/ες» μετανάστες/τριες, όπου η ευαλωτότητα καθίσταται προϋπόθεση ορατότητας και αναγνώρισης (Chouliaraki 2021). Επιπλέον, το «πάσχον σώμα» των μεταναστών/τριών λειτουργεί ως τεκμήριο αξίας και δικαιώματος στη φροντίδα, ενώ οι κοινωνικές και πολιτικές αιτίες της μετανάστευσης και της βίας αορατοποιούνται (Ticktin 2011). Σύμφωνα με τους Chouliaraki & Stolic (2017), αυτού του είδους οι αναπαραστάσεις συνιστούν «κυρίαρχα καθεστώτα ορατότητας» των μεταναστών/τριών που στην πράξη σπάνια τους επιτρέπουν να παρουσιαστούν ως ενεργά υποκείμενα με δικές τους ιστορίες και διεκδικήσεις. Ακόμη και όταν οι φωνές τους περιλαμβάνονται στα δημόσια κείμενα, αυτές συνήθως παρουσιάζονται ως σύντομες συγκινησιακά φορτισμένες αναφορές που ενισχύουν την εκάστοτε εκδοτική-ιδεολογική γραμμή, και όχι ως φορείς εναλλακτικής οπτικής (Crawley et al. 2016). Έτσι, η «αυθεντικότητα» των μαρτυριών καταλήγει να αξιοποιείται κυρίως ως εργαλείο συναισθηματικής αφήγησης, συμβάλλοντας τελικά στην προώθηση των κυρίαρχων αναπαραστάσεων.

Στη βάση αυτών των ερευνών, το παρόν άρθρο επιδιώκει να δείξει πώς οι υπόρρητες μορφές ρατσισμού ενεργοποιούνται, διαδίδονται και κανονικοποιούνται ως φαινομενικά αντιρατσιστικές αφηγήσεις. Ειδικότερα, εστιάζουμε στον τρόπο με τον οποίο οι αναπαραστάσεις θυματοποίησης των μεταναστών/τριών συγκροτούνται, αναπαράγονται και τελικά συμβάλλουν στη διαίωνιση και παγίωση του ρευστού ρατσισμού.

3. Δεδομένα και μεθοδολογικό πλαίσιο ανάλυσης

Στα δεδομένα της έρευνας περιλαμβάνονται 64 αφηγήσεις που δημοσιεύθηκαν στο διαδίκτυο την περίοδο 2019-2023, και φαινομενικά τουλάχιστον συντονίζονται με το ελληνικό αντιρατσιστικό νομοθετικό πλαίσιο (Ν. 4285/2014). Εκφράζουν δηλαδή ανθρωπιστικές-αντιρατσιστικές και όχι εχθρικές απόψεις προς τους/τις μετανάστες/τριες.

Οι αφηγήσεις συλλέχθηκαν μέσω διαδικτυακής αναζήτησης με τη χρήση λέξεων-κλειδιών όπως *μετανάστης/μετανάστρια* και συναφών όρων. Το τελικό σύνολο περιλαμβάνει:

- 20 αφηγήσεις ενσωματωμένες σε κοινοβουλευτικές ομιλίες (hellenicparliament.gr),
- 22 αφηγηματικά ειδησεογραφικά ρεπορτάζ από δύο εφημερίδες διαφορετικού πολιτικού προσανατολισμού (Καθημερινή, Εφημερίδα των Συντακτών),
- 22 αφηγήσεις από αναρτήσεις ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στην υποστήριξη μεταναστών/τριών (π.χ. ΜΕΤΑδραση, SolidarityNow).

Οι συγκεκριμένες κατηγορίες επιλέχθηκαν επειδή επηρεάζουν καίριους τομείς της ελληνικής δημόσιας σφαίρας: οι κοινοβουλευτικές ομιλίες εκφράζουν την πολιτική εξουσία, τα ειδησεογραφικά κείμενα διαμορφώνουν την κοινή γνώμη, ενώ τα κείμενα των ΜΚΟ προβάλλουν τη φωνή της κοινωνίας των πολιτών.

Για την κριτική ανάλυση των αφηγήσεων αξιοποιούμε συνδυαστικά το μοντέλο της *λογοθετικής μεταβολής* (discursive shift, Krzyżanowski 2020) και την προσέγγιση της *αφήγησης ως πρακτικής* (narrative as practice, De Fina 2020). Το μοντέλο της λογοθετικής μεταβολής αποτυπώνει τους τρόπους με τους οποίους ο ρατσιστικός λόγος ενεργοποιείται, διαδίδεται, μετασχηματίζεται και παγιώνεται στη δημόσια σφαίρα (βλ. ενότητα 2). Σύμφωνα με τον Krzyżanowski (2020), η λογοθετική μεταβολή περιλαμβάνει τρεις παραμέτρους:

- *Ενεργοποίηση* (enactment) του ρατσιστικού λόγου, δηλαδή εμφάνιση ή αναζωπύρωσή του, σε συγκεκριμένα θεσμικά επικοινωνιακά πλαίσια της δημόσιας σφαίρας (π.χ. στον πολιτικό τομέα).
- *Διάδοση* (gradation/perpetuation) του ρατσιστικού λόγου σε περισσότερα κοινωνικά πεδία και κειμενικά είδη (π.χ. ενημέρωση/ενημερωτικά άρθρα).
- *Κανονικοποίηση* (normalisation) του ρατσιστικού λόγου μέσω της επαναλαμβανόμενης και συχνά υπόρρητης ενσωμάτωσής του σε (περι)κείμενα που εμφανίζονται ως προοδευτικά, συμπεριληπτικά ή αντιρατσιστικά.

Η προσέγγιση της *αφήγησης ως πρακτικής* (narrative as practice, De Fina 2020) εξετάζει τις αφηγήσεις ως κοινωνικές πρακτικές λόγου που διαμορφώνονται και αναπαράγονται σε ποικίλα επικοινωνιακά πλαίσια. Η προσέγγιση αυτή, μέσω ενός συνόλου μεθοδολογικών αρχών, επιτρέπει τη λεπτομερή διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι

μεταναστευτικές εμπειρίες κατασκευάζονται και αξιολογούνται στο πλαίσιο ενός αφηγηματικού κειμένου. Συγκεκριμένα, αξιοποιούμε τρεις από τις μεθοδολογικές αρχές στις οποίες βασίζεται η εν λόγω προσέγγιση, οι οποίες θεωρούμε ότι συνδυάζονται με τις παραμέτρους της λογοθετικής μεταβολής. Οι τρεις αυτές αρχές είναι:

- *Ανάδυση* (emergence): τα δομικά στοιχεία της αφήγησης,
- *Ολότητα* (wholeness): οι συνθήκες παραγωγής/πρόσληψης της αφήγησης,
- *Συνδεδεικτικότητα* (connectivity): οι μηχανισμοί σύνδεσης της αφήγησης με άλλα κείμενα και λόγους (discourses).

Η ανάλυση που ακολουθεί συνδυάζει τις δύο παραπάνω προσεγγίσεις και κινείται ως εξής:

Επίπεδο 1: Πώς η ανάδυση των αφηγήσεων συντελεί στην ενεργοποίηση ρατσιστικών αναπαραστάσεων θυματοποίησης των μεταναστών χαρακτήρων; Στο επίπεδο αυτό διερευνούμε ποιες μεταναστευτικές εμπειρίες έχουν επιλεγεί ως άξιες αφήγησης, πώς οι εμπειρίες αυτές αξιολογούνται (Labov 1972) και ποιες ρατσιστικές αναπαραστάσεις των μεταναστών/τριών κατασκευάζονται.

Επίπεδο 2: Πώς η ολότητα των αφηγήσεων συντελεί στη διάδοση των ρατσιστικών αναπαραστάσεων των μεταναστών/τριών; Στο επίπεδο αυτό εξετάζουμε πώς οι πλειονοτικοί/ές δημιουργοί των υπό μελέτη κειμένων, επιλέγοντας την καθαρά τριτοπρόσωπη αφήγηση ή την τριτοπρόσωπη αφήγηση με χρήση ευθέως λόγου, διαμορφώνουν: (α) τη μεγαλύτερη ή μικρότερη συναισθηματική εγγύτητα του κοινού προς τους μετανάστες χαρακτήρες της αφήγησης (Giachoglou 2021), και (β) τον τρόπο διάδοσης των ρατσιστικών αντιλήψεων, δηλαδή το κατά πόσο αυτές μεταφέρονται στο κοινό αδιαμεσολάβητα, μέσω της πλειονοτικής οπτικής, ή πιο έμμεσα και διαμεσολαβημένα, μέσω της φωνής που αποδίδεται στους/στις ίδιους/ες τους/τις μετανάστες/τριες. Δεδομένου ότι οι υπό μελέτη αφηγήσεις είναι δημοσιευμένες στα ελληνικά, μπορούμε να υποθέσουμε ότι απευθύνονται κυρίως σε ένα ελληνικό κοινό που συντονίζεται με τις κυρίαρχες αντιλήψεις στο πλαίσιο των οποίων οι μετανάστες/τριες προσλαμβάνονται ως εύάλωτοι/ες, θυματοποιημένοι/ες και πρόθυμοι/ες να προσαρμοστούν στις κυρίαρχες αξίες (βλ. Archakis 2022).

Πιο συγκεκριμένα, με βάση τα υπό μελέτη δεδομένα θεωρούμε ότι στις τριτοπρόσωπες αφηγήσεις όπου η φωνή των μεταναστών/τριών απουσιάζει πλήρως, οι δημιουργοί διατηρούν τον αποκλειστικό έλεγχο των αφηγηματικών αναπαραστάσεων. Το κοινό καλείται να ταυτιστεί μόνο με την αξιολογική σκοπιά του/της πλειονοτικού/ής

αφηγητή/τριας-δημιουργού και όχι με τις οπτικές των ίδιων των μεταναστών/τριών, γεγονός που περιορίζει τη συναισθηματική εγγύτητα του κοινού προς τους/τις μετανάστες/τριες και διευκολύνει την αδιαμεσολάβητη διάδοση των ρατσιστικών αντιλήψεων. Αντιθέτως, όταν οι δημιουργοί επιλέγουν να αποδώσουν τις μεταναστευτικές εμπειρίες μέσω ευθέος λόγου των μεταναστών/τριών, η συναισθηματική εγγύτητα του κοινού προς τους/τις τελευταίους/ες ενισχύεται, καθώς δημιουργείται η εντύπωση πρόσβασης στην «αυθεντική» μεταναστευτική οπτική (βλ. Semino & Short 2004). Τέτοιες μορφές αφήγησης θεωρούμε ότι μεταφέρουν τις ρατσιστικές αντιλήψεις με πιο διαμεσολαβημένο τρόπο. Αυτό συμβαίνει διότι ο ευθύς λόγος που αποδίδεται στους/στις μετανάστες/τριες συχνά αναπαράγει και ευθυγραμμίζεται με τις πλειονοτικές προσδοκίες θυματοποίησης και συμμόρφωσης των μεταναστών/τριών. Ο ρατσισμός δηλαδή εμφανίζεται όχι ως έκφραση της κυρίαρχης ομάδας, αλλά ως εσωτερικευμένη θέση των ίδιων των υποκειμένων της μετανάστευσης (Archakis & Tsakona 2022). Αξίζει εδώ να διευκρινιστεί ότι δεν είναι πάντα σαφές αν και κατά πόσο οι αντιλήψεις που αποδίδονται στους/στις μετανάστες/τριες μέσω του ευθέος λόγου αποτελούν πράγματι αυθεντικές επιλογές των ίδιων ή προϊόν των αφηγηματικών επιλογών του/της πλειονοτικού/ής δημιουργού του κειμένου.

Επίπεδο 3: Πώς η συνδετικότητα των αφηγήσεων συντελεί στην κανονικοποίηση των ρατσιστικών αναπαραστάσεων των μεταναστών/τριών; Για τη διερεύνηση της διαδικασίας αυτής αξιοποιούμε την έννοια της *διακειμενικότητας* (intertextuality, Fairclough 1992), η οποία αναφέρεται στις συνδέσεις που επιχειρούν οι δημιουργοί των κειμένων με άλλα κείμενα και με ευρύτερα διαδεδομένους λόγους. Οι διακειμενικές συνδέσεις επιτυγχάνονται μέσα από επαναλήψεις όρων, θεμάτων, επιχειρημάτων και συνήθως οδηγούν στον σχηματισμό διακειμενικών αλυσίδων που απαρτίζονται από ποικίλα δομικά, θεματικά και επιχειρηματολογικά συνδεδεμένα κείμενα.

4. Ανάλυση

Στην ενότητα αυτή εφαρμόζουμε τα παραπάνω στάδια ανάλυσης σε τρία ενδεικτικά αφηγηματικά αποσπάσματα που θεωρούμε ότι αντιπροσωπεύουν το ευρύτερο σύνολο δεδομένων. Το πρώτο απόσπασμα προέρχεται από την ομιλία μιας βουλευτριάς κόμματος ριζοσπαστικού προσανατολισμού:

- (1) Πρόκειται για την περιπέτεια του Σισέ -επίσης από τη Γουινέα- που γεννήθηκε το 2002 και ήρθε στην Ελλάδα τον Οκτώβριο του 2019 ως ασυνόδευτος ανήλικος, όντας ορφανός. (...) Ο Σισέ, όπως και πολλά άλλα ασυνόδευτα ανήλικα που βρίσκονται στην Ελλάδα, έφυγαν από τη χώρα τους μόνα τους, στην πιο τρυφερή τους ηλικία, κυνηγημένα από τη βαρβαρότητα της εξαθλίωσης και των συγκρούσεων. (...) Όμως, μόλις ενηλικιωθούν και ενώ κουβαλούν -αν θέλετε- και το τραύμα του ξεριζωμού ως παιδιά, βρίσκονται αντιμέτωποι με το σκληρό πλαίσιο και του ευρωπαϊκού δικαίου και κινδυνεύουν με απέλαση. Τους στέλνετε, δηλαδή, ξανά πίσω από την αρχή στην κόλαση, από την οποία προσπάθησαν να ξεφύγουν. (Συνεδρίαση ΡΜΗ', 27/06/2022)

Το δεύτερο απόσπασμα αποτελεί μέρος ενός ειδησεογραφικού ρεπορτάζ από την Εφημερίδα των Συντακτών:

- (2) Έφτασε στη Μυτιλήνη μέσα σε μια φουσκωτή βάρκα μόλις στα 16 του. Πρόλαβε να ζήσει την κόλαση της Μόριας και ευτυχώς είχε την τύχη να μεταφερθεί έγκαιρα στο παλιό καμπ του Καρα Τεπέ που όσο καιρό λειτούργησε, μόνο θετικά σχόλια είχε αποσπάσει. (...) Η ανακοίνωση των αποτελεσμάτων ήταν για αυτό το παιδί το επιστέγασμα μιας σκληρής προσπάθειας τριών ετών και μιας πορείας σκληρής. Που ξεκίνησε με τη φυγή της τετραμελούς οικογένειας από το Ιράν η οποία, κυνηγημένη από το θεοκρατικό καθεστώς, κίνησε για την Τουρκία. Εκεί οι πενήντα μέρες που πέρασαν θα μείνουν σκληρά χαραγμένες στο μυαλό του Κουρός. (...) «Η ζωή σε ένα camp προσφύγων είναι πολύ σκληρή, γιατί η ίδια σου η ζωή και οι καθημερινές σου ανάγκες εξαρτώνται από άλλους ανθρώπους. Χάνεις τον περισσότερο χρόνο σου για να περιμένεις σε ουρές, ουρά για το φαγητό, ουρά για το ντους, ουρά για την τουαλέτα, ουρά για την αίτηση ασύλου και ούτω καθεξής. Κατά τη διάρκεια των πρώτων ημερών μας εθελοντές μάς βοήθησαν πολύ, με όποιον τρόπο μπορούσαν. Έβλεπα όλους εκείνους τους εθελοντές που βοηθούσαν καθημερινά τους πρόσφυγες και ήθελα να τους ανταποδώσω την προσφορά. Έτσι ξεκίνησα να τους βοηθάω με τη διερμηνεία, γεγονός που μου έδωσε ελπίδα και με έκανε να αισθάνομαι χρήσιμος», θα γράψει σε ανύποπτο χρόνο για την εμπειρία του. (Εφημερίδα των Συντακτών, 30/06/2022)

Το τρίτο απόσπασμα προέρχεται από την ιστοσελίδα της ΜΚΟ ΜΕΤΑδραση:

- (3) Βεβαίως πριν ξεκινήσει τη νέα του ζωή στις «θάλασσες του κόσμου», ο 22χρονος έκανε ακόμη ένα μακρύ ταξίδι με αφετηρία το Αφγανιστάν και προορισμό την Ελλάδα. Άφησε την πατρίδα και την οικογένειά του αναζητώντας ασφαλές περιβάλλον στην Ευρώπη. Μετά από πολλές δυσκολίες και κακουχίες, έφτασε ως ασυνόδευτο παιδί στη Λέσβο τον Αύγουστο του 2016. Στο νησί έμεινε για περίπου ενάμιση χρόνο. Μεταφέρθηκε στην Αθήνα και τον Αύγουστο του 2018 εντάχθηκε στο Πρόγραμμα Ημιαυτόνομης Διαβίωσης ασυνόδευτων ανηλίκων 16+ της ΜΕΤΑδρασης. «Ήταν μια πολύ σημαντική εμπειρία. Απέκτησα το δικό μου σπίτι, συγκατοίκους και καλούς φίλους. Μοιραζόμασταν τις δουλειές και έγινα πιο υπεύθυνος. Έτσι μπόρεσα να πάω στο σχολείο και να πάρω το απολυτήριό μου. Βέβαια, πάντα είχα δίπλα μου τους ανθρώπους της ΜΕΤΑδρασης. Ό,τι κι αν συνέβαινε, ήξερα πως θα με βοηθήσουν» υποστηρίζει ο Αλί. (ΜΕΤΑδραση, 06/06/2023)

4.1 Ανάδυση των αφηγήσεων: ενεργοποίηση των αναπαραστάσεων θυματοποίησης

Εστιάζοντας στη δομική συγκρότηση των τριών αποσπασμάτων, παρατηρούμε ότι τα αφηγηματικά γεγονότα οργανώνονται γύρω από ένα κοινό θεματικό μοτίβο, το οποίο προβάλλει τη μεταναστευτική εμπειρία ως τραυματική δοκιμασία. Οι εμπειρίες των μεταναστών χαρακτήρων παρουσιάζονται ως ακολουθίες σκηνών βίας, απώλειας, επικινδυνότητας και εξαθλίωσης και πλαισιώνονται από έντονα συναισθηματικά φορτισμένες αξιολογήσεις.

Στο απόσπασμα (1), ο Σισέ αναπαριστάται ως ένα άτομο το οποίο «έφυγε από τη χώρα του στην πιο τρυφερή του ηλικία», «όντας ορφανός» και «κυνηγούμενος από τη βαρβαρότητα της εξαθλίωσης και των συγκρούσεων». Η δραματική ένταση ενισχύεται με τη φράση «το τραύμα του ξεριζωμού» και την απειλή επιστροφής του «στην κόλαση από την οποία προσπάθησε να ξεφύγει». Στο απόσπασμα (2), ο Κουρός εμφανίζεται να φτάνει στην Ελλάδα «μέσα σε μια φουσκωτή βάρκα», να βιώνει «την κόλαση της Μόριας», έχοντας φύγει «κυνηγούμενος» από το Ιράν και φέροντας «σκληρές» εμπειρίες σωματικής εξάντλησης και κακουχίας (βλ. *Η ζωή σε ένα camp προσφύγων είναι πολύ σκληρή...και ούτω καθεξής*). Παράλληλα, η ανθρωπιστική βοήθεια που έλαβε στην Ελλάδα προβάλλεται ως καθοριστικής σημασίας (βλ. *εθελοντές μάς βοήθησαν πολύ, με όποιον τρόπο μπορούσαν*). Αντίστοιχα, στο απόσπασμα (3), η εμπειρία του Αλή ξεκινά με ένα

«μακρύ ταξίδι» από το Αφγανιστάν, με «πολλές δυσκολίες και κακουχίες», και ολοκληρώνεται με την άφιξή του ως «ασυνόδευτο παιδί» στη Λέσβο. Στη συνέχεια, η αφήγηση εστιάζει στην εξέλιξή του σε «υπεύθυνο» και «ενταγμένο» άτομο («βλ. απέκτησα το δικό μου σπίτι... πήρα το απολυτήριό μου»), χάρη στη σταθερή υποστήριξη των ανθρώπων της ΜΚΟ ΜΕΤΑδραση (βλ. *Βέβαια, πάντα είχα δίπλα μου τους ανθρώπους της ΜΕΤΑδρασης. Ό,τι κι αν συνέβαινε, ήξερα πως θα με βοηθήσουν*).

Μέσα από τις συγκεκριμένες συναισθηματικά φορτισμένες γλωσσικές επιλογές, τα τρία αποσπάσματα φαίνεται να αναπαράγουν ένα κοινό μοτίβο θεμάτων και αξιολογικών επιλογών: οι χαρακτήρες παρουσιάζονται ως ορφανοί, ασυνόδευτοι ανήλικοι, θύματα βίας, πόλεμου, εξαθλίωσης, κακουχιών, και αποδέκτες ανθρωπιστικής βοήθειας. Τέτοιου είδους γλωσσικές επιλογές και αναπαραστάσεις επιτελούν μια αμφίσημη λειτουργία. Από τη μία, αναδεικνύουν τον φαινομενικά αντιρατσιστικό στόχο των δημιουργών των κειμένων να εκφράσουν ή/και να προκαλέσουν στους/στις αποδέκτες/τριες συναισθήματα οίκτου, συμπόνιας και συμπάθειας προς τους συγκεκριμένους μετανάστες. Από την άλλη, τα στοιχεία αυτά καλλιεργούν και ενισχύουν τη ρατσιστική πρόσληψη των μεταναστών ως ευάλωτων και εξαρτημένων «δικαιούχων» πλειονοτικής συμπόνιας και φροντίδας. Με άλλα λόγια, οι επιλογές αυτές υπονομεύουν την κοινωνική και πολιτική υπόσταση των μεταναστών, παρουσιάζοντας τη μετανάστευση και τη βία ως ατομική δοκιμασία και όχι ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων πολιτικών και θεσμικών αιτιών, ενώ παράλληλα ενισχύουν την «ανώτερη» θέση ισχύος των πλειονοτικών ομάδων (βλ. Ticktin 2011, Chouliaraki & Stolic 2017, Chouliaraki 2021, Chouliaraki & Georgiou 2022). Υπό αυτή την οπτική, η ανάδυση των τριών αποσπασμάτων ενεργοποιεί αναπαραστάσεις θυματοποίησης των μεταναστών/τριών που συντονίζονται με κεντρικές πτυχές του ρευστού ρατσισμού (Αρχάκης κ.ά. 2023: 56-57, βλ. επίσης ενότητα 2).

4.2 Ολότητα των αφηγήσεων: συναισθηματική εγγύτητα και τρόποι διάδοσης των αναπαραστάσεων θυματοποίησης

Στο επίπεδο αυτό εξετάζουμε τις συνθήκες παραγωγής και πρόσληψης των αφηγήσεων, εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο οι δημιουργοί τους (πολιτικοί, δημοσιογράφοι, εργαζόμενοι/ες ΜΚΟ) διαμορφώνουν, μέσα από τις αφηγηματικές τους επιλογές, α) τον βαθμό συναισθηματικής εγγύτητας του κοινού προς τους μετανάστες χαρακτήρες και β) τον τρόπο διάδοσης των αναπαραστάσεων θυματοποίησης.

Το απόσπασμα (1) συνιστά μια καθαρά τριτοπρόσωπη κοινοβουλευτική αφήγηση, όπου η βουλευτρία-αφηγήτρια λειτουργεί ως αποκλειστικός φορέας ερμηνείας της μεταναστευτικής εμπειρίας. Η οπτική του ίδιου του μετανάστη δεν αναπαριστάνεται, με αποτέλεσμα ο Σισέ να παρουσιάζεται περισσότερο ως αντικείμενο περιγραφής και αξιολόγησης και όχι ως αυθύπαρκτο ενεργό υποκείμενο και φορέας βιωμένης εμπειρίας. Η αφηγήτρια κατασκευάζει για αυτόν μια εικόνα απόλυτης ευαλωτότητας, συνδέοντας την εμπειρία του με τη *«βαρβαρότητα της εξαθλίωσης και των συγκρούσεων»*, το *«τραύμα του ξεριζωμού»* και την πιθανή επιστροφή στην *«κόλαση»*. Ωστόσο, οι αναπαραστάσεις αυτές δεν επιβεβαιώνονται ούτε αμφισβητούνται από τον ίδιο τον μετανάστη. Η απουσία της μεταναστευτικής οπτικής περιορίζει τη συναισθηματική εγγύτητα των αποδεκτών/τριών προς τον μετανάστη και αφαιρεί από αυτούς/ές τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με εναλλακτικές αξιολογήσεις. Αντίθετα, ενισχύει την αξιολογική οπτική της πλειονοτικής αφηγήτριας. Στη βάση αυτή, η ρατσιστική αναπαράσταση θυματοποίησης του Σισέ διαδίδεται με τρόπο αδιαμεσολάβητο και θεσμικά νομιμοποιημένο και εμφανίζεται ως η μόνη δυνατή ερμηνεία, εφόσον καμία άλλη οπτική δεν προβάλλεται εντός του κειμένου.

Στο ειδησεογραφικό ρεπορτάζ (απόσπασμα 2), η ίδια αντίληψη της θυματοποίησης διατηρείται αλλά διαδίδεται με πιο πειστικό και συναισθηματικό τρόπο σε ένα ευρύτερο κοινό. Ο δημοσιογράφος-αφηγητής παρουσιάζει τη διαδρομή του νεαρού Κουρός ως μία σκληρή πορεία συνεχών δοκιμασιών, από τη φυγή της οικογένειας από το Ιράν έως την *«κόλαση της Μόριας»*. Η αφήγηση είναι τριτοπρόσωπη, ωστόσο περιλαμβάνει και δηλώσεις του ίδιου του Κουρός σε ευθύ λόγο. Ο ευθύς λόγος φαινομενικά δημιουργεί την εντύπωση πρόσβασης στην προσωπική οπτική του χαρακτήρα, ενισχύοντας τη συναισθηματική εγγύτητα του κοινού προς αυτόν. Ωστόσο, τα σημεία στα οποία εμφανίζεται να μιλά ο Κουρός εξακολουθούν να αποτελούν αξιολογικές επιλογές του δημοσιογράφου, ο οποίος επιλέγει και αξιολογεί, σύμφωνα με τους στόχους του, ποιες οπτικές προβάλλονται (βλ. Tannen 1989). Συγκεκριμένα, τα σημεία αυτά φαίνεται να αναδεικνύουν τον συντονισμό του Κουρός με τις κυρίαρχες αντιλήψεις περί θυματοποίησης και ανθρωπιστικής φροντίδας των μεταναστών/τριών. Ο ίδιος δηλαδή αναφέρεται στη σκληρότητα των συνθηκών, στην εξάρτηση από άλλους, στις *«ουρές»* για βασικές ανάγκες, αλλά και στην ευγνωμοσύνη του προς τους εθελοντές και στην επιθυμία του να *«ανταποδώσει»* τη βοήθειά τους (βλ. *«Η ζωή σε ένα camp... να αισθάνομαι χρήσιμος»*). Όλα τα παραπάνω συγκροτούν μια αφήγηση όπου η αρχική ευαλωτότητα συνδέεται με την κοινωνικά επιθυμητή εικόνα του *«καλού»* μετανάστη, ο

οποίος είναι ευγνώμων, χρήσιμος και πρόθυμος να αυτοβελτιωθεί. Υπό αυτή την οπτική, ο ευθύς λόγος λειτουργεί περισσότερο ως ενίσχυση του πλειονοτικού πλαισίου παρά ως ανεξάρτητη αυθεντική φωνή του μετανάστη. Ο ρευστός ρατσισμός διαδίδεται επομένως σε αυτό το απόσπασμα με τρόπο πιο διαμεσολαβημένο και πιθανώς πιο αποτελεσματικό σε σχέση με το απόσπασμα (1). Οι κυρίαρχες αναπαραστάσεις θυματοποίησης, χρησιμότητας και ευγνωμοσύνης των μεταναστών/τριών φαίνεται να αναπαράγονται και από τον ίδιο τον μετανάστη, με αποτέλεσμα να γίνονται ταυτόχρονα πιο πειστικές και λιγότερο εύκολα αναγνωρίσιμες ως ρατσιστικές.

Παρόμοια λογική εντοπίζεται και στο κείμενο της ΜΕΤΑδρασης (απόσπασμα 3), στο οποίο αξιοποιείται επίσης ο συνδυασμός τριτοπρόσωπης αφήγησης και ευθέος λόγου. Στο τριτοπρόσωπο μέρος της αφήγησης ο μετανάστης χαρακτήρας Αλί παρουσιάζεται ως θυματοποιημένος Άλλος (*«μακρύ ταξίδι»*, *«πολλές δυσκολίες και κακουχίες»*, άφιξη ως *«ασυνόδευτο παιδί»*). Στη συνέχεια, στο απόσπασμα προβάλλεται εκτενής ευθύς λόγος που αποδίδεται στον Αλί και εστιάζει στην ημιαυτόνομη διαβίωση, στην απόκτηση σπιτιού και φίλων, στην ενίσχυση της υπευθυνότητάς του και στη σταθερή υποστήριξη που έλαβε από τη ΜΚΟ. Μέσα από τον ευθύ λόγο η συναισθηματική εγγύτητα του κοινού προς τον Αλί ενισχύεται, καθώς ο ίδιος φαίνεται να αφηγείται την προσωπική του διαδρομή. Ωστόσο, τα στοιχεία που επιλέγονται (από τους/τις επιμελητές/τριες-δημιουργούς της αφήγησης) να παρουσιαστούν σε ευθύ λόγο ευθυγραμμίζονται πλήρως με κυρίαρχες προσδοκίες περί σταδιακής αυτονόμησης και κοινωνικής ένταξης των μεταναστών/τριών. Ο Αλί δεν προβάλλεται μόνο ως θύμα, αλλά και ως παράδειγμα «σωστής» ανταπόκρισης στις πλειονοτικές κοινωνικές απαιτήσεις, δηλαδή ως υπεύθυνος, ευγνώμων, πρόθυμος να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες που του προσφέρθηκαν (βλ. Lampropoulou et al. 2024). Έτσι, η αυθεντικότητα που δημιουργεί ο ευθύς λόγος ενισχύει φαινομενικά την αξιοπιστία της αφήγησης, αλλά δεν αμφισβητεί τα ρατσιστικά όρια που θέτει το πλειονοτικό θεσμικό πλαίσιο. Αντίθετα, φαίνεται να λειτουργεί ενισχυτικά σε αυτό. Επομένως, σε αυτό το απόσπασμα ο ρευστός ρατσισμός διαδίδεται με διαμεσολαβημένο και υπόρρητο τρόπο, καθώς η αναπαράσταση θυματοποίησης ενισχύεται από την αναπαράσταση του «καλού μετανάστη», η οποία μάλιστα παρουσιάζεται να αναπαράγεται από τον ίδιο τον Αλί.

4.3 Συνδετικότητα των αφηγήσεων: διακειμενικές αλυσίδες και κανονικοποίηση των αναπαραστάσεων θυματοποίησης

Η ανάλυση της ανάδυσης και της ολότητας ανέδειξε ότι οι υπό μελέτη αφηγήσεις συγκλίνουν σε μια κοινή θεματική και αξιολογική κατεύθυνση: την παρουσίαση των μεταναστών/τριών ως ευάλωτων και θυματοποιημένων ατόμων που αξίζουν την πλειονοτική ανθρωπιστική αποδοχή και φροντίδα. Η επανάληψη αυτού του μοτίβου στα τρία διαφορετικά κειμενικά είδη (κοινοβουλευτική ομιλία, ειδησεογραφικό ρεπορτάζ, ανάρτηση ΜΚΟ) συγκροτεί τον μηχανισμό μέσω του οποίου οι υπό μελέτη αφηγήσεις συνδέονται διακειμενικά μεταξύ τους. Αξίζει να σημειώσουμε ότι η θυματοποίηση των μεταναστών/τριών εντοπίζεται τόσο στις υπόλοιπες αφηγήσεις του υλικού της έρευνας, όσο και σε άλλες σχετικές έρευνες, γεγονός που δείχνει ότι το συγκεκριμένο μοτίβο φαίνεται να λειτουργεί ως ένα ευρύτερο κανονικοποιημένο πλαίσιο αναπαράστασης των μεταναστών/τριών και των εμπειριών τους (βλ. Ticktin 2011, Crawley et. 2016, Chouliaraki & Stolic 2017, Chouliaraki 2021, Chouliaraki & Georgiou 2022, Banulescu-Bogdan 2022).

Ωστόσο, το κοινό αυτό μοτίβο δεν παραμένει σταθερό και αμετάβλητο. Όπως φάνηκε στο επίπεδο της ολότητας, το θεματικό αυτό μοτίβο μετασχηματίζεται ανάλογα με το εκάστοτε επικοινωνιακό πλαίσιο. Στην κοινοβουλευτική ομιλία (απόσπασμα 1), η καθαρά τριτοπρόσωπη αφήγηση περιορίζει τη συναισθηματική εμπλοκή του κοινού, επιτρέποντας τη θεσμική και αδιαμεσολάβητη διάδοση της ιδέας ότι η πλειονοτική συμπόνια προς τους/τις μετανάστες/τριες προϋποθέτει την ευαλωτότητά τους. Στο ειδησεογραφικό ρεπορτάζ και στο κείμενο της ΜΚΟ, η ίδια ιδέα εμφανίζεται με περισσότερο συναισθηματικό, «εσωτερικευμένο» (βλ. Archakis & Tsakona 2022) και μη αμφισβητήσιμο τρόπο. Ο ευθύς λόγος παρουσιάζει τις εμπειρίες θυματοποίησης ως προσωπικές, βιωμένες και αυθεντικές (απόσπασμα 2). Παράλληλα, η ιδέα της θυματοποίησης μετασχηματίζεται και εμπλουτίζεται με αναφορές στον «σωστό» τρόπο διαχείρισης της ευαλωτότητας, δηλαδή στην ευγνωμοσύνη, την υπευθυνότητα, τη συμμόρφωση προς τις πλειονοτικές προσδοκίες (αποσπάσματα 2 και 3). Οι μετασχηματισμοί αυτοί δείχνουν ότι οι συνθήκες παραγωγής/πρόσληψης κάθε αφήγησης ενισχύουν τις διακειμενικές συνδέσεις, επιτρέποντας τη διάδοση του ίδιου νοήματος σε διαφορετικά ακροατήρια και με ολοένα πιο υπόρρητο τρόπο.

Στη βάση των παραπάνω παρατηρήσεων, θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα υπό μελέτη αποσπάσματα συγκροτούν μία διακειμενική αλυσίδα (βλ. Archakis & Tsakona 2010) που ενώνει τον πολιτικό λόγο, τον ειδησεογραφικό λόγο και τον ενημερωτικό λόγο των ΜΚΟ. Η αλυσίδα αυτή εξασφαλίζει την κανονικοποίηση των ρατσιστικών αντιλήψεων που προβάλλουν την υποδεέστερη θέση των μεταναστών/τριών ως «εγγενώς

ανίσχυρων» και την ανώτερη θέση της κοινωνίας υποδοχής ως «διασώστριας» (Chouliaraki & Stolic 2017). Όταν τέτοιες αντιλήψεις κυκλοφορούν σε φαινομενικά αντιρατσιστικά κείμενα, παγιώνονται ως κανονικότητες. Υποδεικνύουν δηλαδή ότι οι μεταναστευτικές εμπειρίες και οι συμπεριφορές που θεωρούνται άξιες αναγνώρισης και αποδοχής είναι όσες συντονίζονται με τη θυματοποίηση και τη συμμόρφωση προς τα πλειονοτικά κοινωνικά πρότυπα.

5. Συμπεράσματα

Το παρόν άρθρο επιδίωξε να εξετάσει κριτικά αφηγήσεις που, παρότι στοχεύουν να προβάλουν τις εμπειρίες των μεταναστών/τριών με αντιρατσιστικές προθέσεις, τελικά συντελούν στην παρουσίαση ρατσιστικών αντιλήψεων ως κοινωνικά αποδεκτών. Εστιάζοντας σε κείμενα που προέρχονται από τον κοινοβουλευτικό λόγο, τον δημοσιογραφικό χώρο και τις αναρτήσεις οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, διερευνήσαμε πώς αυτές οι αφηγήσεις ενεργοποιούν, διαδίδουν και κανονικοποιούν υπόρρητες μορφές ρατσισμού, όπως είναι ο *ρευστός ρατσισμός* (Weaver 2016, Αρχάκης κ.ά. 2023).

Ως μεθοδολογικά εργαλεία ανάλυσης αξιοποιήθηκαν συνδυαστικά οι τρεις παράμετροι της *λογοθετικής μεταβολής* (ενεργοποίηση, διάδοση, κανονικοποίηση, Krzyżanowski 2020) και ορισμένες μεθοδολογικές αρχές της προσέγγισης της *αφήγησης ως πρακτικής* (ανάδυση, ολότητα, συνδετικότητα, De Fina 2020). Η ανάλυση της ανάδυσης έδειξε ότι η συναισθηματικά φορτισμένη παρουσίαση της μετανάστευσης ως τραυματικής δοκιμασίας αποτελεί μια επαναλαμβανόμενη αφηγηματική επιλογή που ενεργοποιεί τον ρευστό ρατσισμό μέσα από αναπαραστάσεις των μεταναστών/τριών ως απόλυτα ευάλωτων και εξαρτημένων υποκειμένων. Στο επίπεδο της ολότητας, φάνηκε ότι, είτε μέσω καθαρά τριτοπρόσωπης αφήγησης είτε μέσω επιλεγμένων αποσπασμάτων ευθέως λόγου, οι δημιουργοί των κειμένων παρουσιάζουν τις εμπειρίες αυτές με τρόπους που ενισχύουν τις πλειονοτικές αντιλήψεις περί θυματοποίησης, εξάρτησης και ευγνωμοσύνης των μεταναστών/τριών. Τέλος, στο επίπεδο της συνδετικότητας διαπιστώθηκε η συγκρότηση μιας διακειμενικής αλυσίδας μεταξύ των αφηγήσεων, η οποία εξασφαλίζει ότι οι αναπαραστάσεις θυματοποίησης δεν περιορίζονται σε μεμονωμένα κείμενα, αλλά αναπαράγονται, διαχέονται και παγιώνονται συστηματικά σε διαφορετικά φαινομενικά αντιρατσιστικά πλαίσια. Αυτή η παγίωση φαίνεται να συμβάλλει στην κανονικοποίηση της ρατσιστικής ιδέας ότι οι μετανάστες/τριες είναι

ορατοί/ές και άξιοι/ες αποδοχής μόνο όταν εντάσσονται σε ρόλους ευαλωτότητας και συμμόρφωσης προς τις πλειονοτικές αξίες. Οι αντιλήψεις αυτές καταλήγουν έτσι να ενσωματώνονται στους κανόνες δημόσιας έκφρασης, καθιστώντας τον ρευστό ρατσισμό διάχυτο αλλά και συγκαλυμμένο μέρος της δημόσιας σφαίρας.

Η παραπάνω συζήτηση δεν αποσκοπεί στην υποβάθμιση ή στην απόρριψη των πλειονοτικών προσπαθειών υποστήριξης των μεταναστών/τριών. Αντίθετα, φιλοδοξεί να συμβάλει στον κριτικό επαναπροσδιορισμό του ρόλου των πολιτικών, των δημοσιογράφων και όσων εργάζονται για την υπεράσπιση των μεταναστευτικών πληθυσμών, έτσι ώστε να (ανα)πλαισιώνουν τις μεταναστευτικές εμπειρίες με (πιο) κριτικό και συμπεριληπτικό τρόπο.

Βιβλιογραφία

Anthias, F. & C. Lloyd. 2002. Introduction: Fighting Racisms, Defining the Territory.

Στο F. Anthias & C. Lloyd (επιμ.), *Rethinking Anti-Racisms. From Theory to Practice*. London: Routledge, 1-21.

Αρχάκης, Α. 2020. *Από τον εθνικό στον μετα-εθνικό λόγο: Μεταναστευτικές ταυτότητες και κριτική εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.

Archakis, A. 2022. The continuum of identities in immigrant students' narratives in Greece. *Narrative Inquiry* 32(2), 393-423.

Archakis, A. & V. Tsakona. 2010. 'The Wolf Wakes up inside Them, Grows Werewolf Hair and Reveals All Their Bullying': The Representation of Parliamentary Discourse in Greek Newspapers. *Journal of Pragmatics* 42(4), 912-923.

Archakis, A. & V. Tsakona 2022. 'It is necessary to try our best to learn the language': A Greek case study of internalized racism in antiracist discourse. *Journal of International Migration and Integration* 23, 161-182.

Αρχάκης, Α., Ρ. Καραχάλιου, Β. Τσάμη & Α. Λαζανάς. 2023. Ανιχνεύοντας τον ρατσισμό σε ένα σώμα αντιρατσιστικών κειμένων για μεταναστευτικούς και προσφυγικούς πληθυσμούς. Στο Α. Αρχάκης, Ρ. Καραχάλιου & Β. Τσάκωνα (επιμ.), *Ιχνηλατώντας τη Διείσδυση του Ρατσισμού στον Αντιρατσιστικό Λόγο: Μελέτες για τον Ρευστό Ρατσισμό*. Αθήνα: Πεδίο, 51-125.

Banulescu-Bogdan, N. 2022. *From Fear to Solidarity: The Difficulty in Shifting Public Narratives about Refugees*. Washington, DC: Migration Policy Institute.

Βουλή των Ελλήνων. *Πρακτικά της Βουλής*. PMH', 27 Ιουνίου 2022.

- Chouliaraki, L. & T. Stolic. 2017. Rethinking media responsibility in the refugee ‘crisis’: a visual typology of European news. *Media, Culture & Society* 39(8), 1162-1177.
- Chouliaraki, L. 2021. Victimhood: The affective politics of vulnerability. *European Journal of Cultural Studies* 24(1), 10-27.
- Chouliaraki, L. & M. Georgiou. 2022. *The Digital Border: Migration, Technology, Power*. New York: New York University Press.
- Crawley, H., S. McMahon & K. Jones. 2016. *Victims and Villains: Migrant Voices in the British Media*. Centre for Trust, Peace and Social Relations, Coventry University.
- De Fina, A. 2020. Doing narrative analysis from a narratives-as-practices perspective. *Narrative Inquiry* 31(3), 49-71.
- Ekström, H., M. Krzyżanowski & D. Johnson. 2023. Saying ‘Criminality’, meaning ‘immigration’? Proxy discourses and public implicatures in the normalisation of the politics of exclusion. *Critical Discourse Studies*, 1-27.
- Fairclough, N. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. 2003. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London/New York: Routledge.
- Giaxoglou, K. 2021. *A Narrative Approach to Social Media Mourning: Small Stories and Affective Positioning*. London: Routledge.
- Krzyżanowski, M. 2020. Discursive shifts and the normalisation of racism: imaginaries of immigration, moral panics and the discourse of contemporary right-wing populism. *Social Semiotics* 30(4), 503-527.
- Labov, W. 1972. *Language in the Inner City: Studies in Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Lampropoulou, S., K. Giaxoglou, & P. Johnson. 2024. ‘Hosting Refugees is the Most Rewarding Experience’: Migrant Identity and Affective Positioning in Curated NGO Stories. *Critical Discourse Studies*, 1-18.
- McCann, K., M. Sienkiewicz & M. Zard. 2023. *The role of media narratives in shaping public opinion toward refugees: A comparative analysis*. Migration Research Series, N° 72. International Organization for Migration (IOM), Geneva.
- METAdrasi Stories – Αλί Σινά: «Δεν είχα δει ποτέ μου θάλασσα. Τώρα σαλπάρω και θα γίνω καπετάνιος», *METΑδραση*, 06 Ιουνίου 2023 (<https://metadrasi.org/metadrasi-stories-%ce%b1%ce%bb%ce%af-%cf%83%ce%b9%ce%bd%ce%ac/>)
- Νόμος 4285/2014 (ΦΕΚ 191/Α/10-9-2014). Τροποποίηση του ν. 927/1979 (Α’ 139) και προσαρμογή του στην απόφαση πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ της 28ης Νοεμβρίου 2008,

- για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου (L 328) και άλλες διατάξεις.
- Ο φωτεινός Κουρός και η σκοτεινή ιστορία της εκπαίδευσης προσφυγόπουλων, *Εφημερίδα των Συντακτών*, 30 Ιουνίου 2022 (https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/350279_o-foteinos-koyros-kai-i-skoteini-istoria-tis-ekpaideysis-prosfygopouylon).
- Rheindorf, M., & R. Wodak. 2019. 'Austria First' revisited: a diachronic cross-sectional analysis of the gender and body politics of the extreme right. *Patterns of Prejudice* 53(3), 302-320.
- Semino, E. & M. Short. 2004. *Corpus Stylistics: Speech, Writing and Thought Presentation in a Corpus of English Writing*. London: Routledge.
- Ticktin, M. 2011. *Casualties of care: Immigration and the politics of humanitarianism in France*. Berkeley, CA, USA: University of California Press.
- van Dijk, T. A. 2008. *Discourse and Power*. New York: Palgrave Macmillan.
- Weaver, S. 2016. *The Rhetoric of Racist Humor: US, UK and Global Race Joking*. London: Routledge.
- Wodak, R. 2022. Shameless normalization as a result of media control: The case of Austria. *Journal of Language and Politics* 21(5), 697-718.+